

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-79.1-1>

УДК 821.161.2–027.543::008+821.161.2.09Чендей

Бойко В.В.Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**ЕТНО-НАЦІОНАЛЬНА ОСНОВА ЛІТЕРАТУРИ ЯК СКЛАДНИКА КУЛЬТУРИ**

Анотація. У статті визначено сутність і значення етно-національних первнів у літературній творчості та у структурі художніх текстів; систематизовано здобутки чендеезнавства крізь призму етнічно-регіональної хронотопічної зосередженості як основи ідіостилі письменника; проаналізувати проблеми національної та мовної самоідентифікації у творчості закарпатського письменника Івана Чендея. Зосереджено увагу на особливостях відтворення етнічно-регіонального верховинського й українського національного світобачення у творчості Івана Чендея, їх кореляції з загальнолюдськими етично-естетичними цінностями, своєрідності у контексті української та світової літератури. Дається системний аналіз доробку Івана Чендея через призму хронотопічної локалізації, специфіки художньої трансформації реалій у його творах. Детально і всебічно аналізуються матеріальні й духовні первні верховинського світогляду, які стали підґрунтям ідіостилі письменника. Також встановлюються типологічні подібності між особливостями хронотопічних локусів та їх зв'язку з ідейним змістом у творах І. Чендея. Це дало змогу узагальнити попередні дослідження та конкретизувати окремі формально-змістові рівні творчості письменника, які досі розглядалися лише частково, вписати його доробок у широкий контекст здобутків світової літератури. Набуло подальшого розвитку і поглиблення теоретичне обґрунтування: ролі етнічно-національної основи, матеріальних і духовних складників культури у творчості письменника; кореляції художніх образів із реаліями буття; етнічної, регіональної, національної своєрідності літератур.

Ключові слова: етно-національна основа, література, культура, хронотоп, ідіостиль, самоідентифікація.

Boyko Victoriaia Communal Higher Education Institution
«Vinnitsia Humanities Pedagogical College»**THE ETHNIC AND NATIONAL FOUNDATION OF LITERATURE
AS A CONSTITUENT PART OF CULTURE**

Summary. In this article, the essence and meaning of ethnic and national elements in literary creativity and the structure of fictional texts are defined; the achievements of Chendey studies are systematized through the prism of ethnic and regional chronotropic concentration as the foundation of the writer's individual style; the problems of national and language self-identification in the creativity of the Transcarpathian writer Ivan Chendey are analyzed. The attention is focused on the peculiarities of the depiction of ethnic and regional Verkhovynian and Ukrainian national worldview in Ivan Chendey's creativity, their correlation with universal ethical and aesthetic values, originality in the context of Ukrainian and world literature. A systematic analysis of Ivan Chendey's works is given through the prism of chronotropic localization, and specifics of artistic transformation of realities in his works. The material and spiritual elements of the Verkhovynian worldview, which became the basis of the writer's individual style, are analyzed in detail and comprehensively. Typological similarities between the features of chronotropic loci and their relation to ideological content in I. Chendey's works are also established. This made it possible to summarize the previous research and to specify particular formal and meaningful levels of the writer's creativity, which were previously considered only partially, to write his achievements in the broad context of the achievements of world literature. Theoretical justification has been developed further and deepened: the role of ethnic and national basis, material and spiritual components of culture in the writer's creative work; the correlation of artistic images with the realities of entity; ethnic, regional, national originality of literatures. Ethnic-national mentality, its constituents find direct and indirect expression in the national language, its dialects at different levels, while the language forms the national outlook, thinking, psycho types and so on. Vocabulary, grammar and syntax are not just a reflection of the culture of people who use the language. They create this culture in the course of their functioning, revealing the notions of beliefs and values of culture.

Keywords: ethnic and national basis, literature, culture, chronotope, individual style, self-identification.

Постановка проблеми. В останні десятиліття не вщухають полеміки стосовно того, наскільки доречно вести мову про національно-етнічні засади культури, мистецтва, літератури. Одні закликають зосередитися на методологічному індивідуалізмові, стверджуючи, що поняття нації, національних цінностей і спільнот варто залишити в минулому. Протилежна точка зору – абсолютний примат нації над особистісними інтенціями у питаннях мистецтва і культури, котрі, своєю чергою, підпорядковуються державотворенню, що знаходить відображення у відповідній методології (наприклад, національно-екзистенційній).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження становлять праці В. Задорожного, І. Маргітича, М. Тиводара, О. Хланті, присвячені проблемам міфології, релігійного світогляду верховинців, розвитку закарпатського мистецтва; Ф. Броделя, Г. Гачева, М. Зана, С. Павличко, в яких ідеться про важливість матеріального буття людини і значний його вплив на творчість митця; М. Дмитренка, Х.Е. Керлота, О. Потапенка, А. Тимофеева, в яких аналізується специфіка художнього символу і його функцій у літературному творі; М. Бодкін, Н. Зборовської, З. Фройда, К.-Г. Юнга, в яких визначається архетипно-пси-

хоаналітичне підґрунтя художнього тексту і його роль у творі; Й. Баглая, Я. Грицака, Е. Егана, Р. Офіцинського, П. Стерча, І. Франка та ін. з історії Закарпаття ХХ ст.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей відтворення етнічно-регіонального верховинського й українського національного світобачення у творчості Івана Чендея.

Виклад основного матеріалу. «Термін «національна ідентичність» стосовно літератури – це збереження найсуттєвіших національних ознак: мови, психології, мислення (свідомості), способу буття, звичаїв, релігії, осмислення сучасного і минулого в світлі національної ідеї, послідовне (або й стихійне) відстоювання політичних, культурно-духовних прав нації, державності як єдиної можливої форми нормального існування національної спільноти для її самоствердження, життєдіяльності й розвитку [...] поняття ідентичності захоплює різні сфери діяльності народу (нації), як матеріальні, так і духовні [...] в кінцевому наслідку має естетичний вияв» [9, с. 44–45]. Щоправда, не завжди науковці, які наполягають на продуктивності національно-етнічної інтерпретації творів, абсолютизують її, зазначаючи, що «не буває людини взагалі, вона завжди історично й національно та індивідуально конкретна [...] Національне, нація – лиш одна із ланок онтологічного існування людини у світі: людина – рід – народ – нація як вицвіт, завершення буття народу – людство – як сад націй – “народів вольних коло”» [1, с. 111]. Крім національного первня, акцентується увага на історичності й індивідуальності людини-творця, персонажа і читача.

Отже, поняття нації й етносу не втратили своєї значущості й у наш час. Іван Лисий, спираючись на положення праць Р. Брубейкера, зазначає, «що інтелектуальна мода надто поспішно оголошує, ніби світ вступив у постнаціональну епоху» [7, с. 38–39]. Не відповідає дійсності також твердження, ніби байдужим (у кращому разі) до національних і етнічних витоків культури є постмодернізм. Уже згадуваний І. Лисий наголошує на «домінантній постмодерній настанові на самоцінність культурного розмаїття» [7, с. 38]. Варто звернути увагу на слово «домінантній»: отже, є й інші настанови в постмодернізмі, в тому числі негативні щодо значення націй у творенні сучасної культури, мистецтва, літератури, але орієнтація на культурне (а значить, національно-етнічне) розмаїття має значно більше поширення.

Можна припустити, що науковець видає бажане за дійсне, але досвід різних національних західних літератур сучасності переконує в тому, що постмодернізм є дуже чутливим до проблем національної ідентичності, неповторності тощо, тільки він змушений вирішувати ці проблеми в умовах тотальної глобалізації культури, прискороного процесу міжнаціонального взаємодію та взаємообміну, що часто призводить як до взаємозбагачення, так і до нівеляційних, деструктивних наслідків. «Поняття [...] транс- чи мультикультуралізму є не простою сумою культур, а невинним процесом культурної взаємодії між певною кількістю культур» [8, с. 10]. І постмодерністська література не залишається байдужою до національно-культурних процесів.

Наталія Овчаренко, проаналізувавши творчість чи не найвизначнішого представника канадського постмодернізму Тімоті Фіндлі, зазначає, що його твори є «такою собі матрицею колективної свідомості канадців, сповіддю про їхню духовну сутність, почуття та прагнення» [8, с. 257]. Спираючись на праці канадських науковців, українська дослідниця приходиться до висновку, що подібний висновок стосується не лише творів Т. Фіндлі, але й усієї сучасної літератури Канади, зокрема і постмодерністської: «На думку відомої канадської письменниці Маргарет Етвуд, «канадська любов до синтезу» виросла зі специфічно канадського прагнення до національної ідентичності. А звідси – і до бажання охопити єдиним поглядом, об'єднати нібито розрізнені галузі культури в цілому, як такі, що водночас творять національний менталітет і духовність. У другій половині минулого століття представники таких напрямів, як постструктуралізм, постколоніальні теорії і практики, що характеризують епоху постмодернізму, також відновили інтерес до феномену національної ідентичності в канадській літературі» [8, с. 5].

С. Висоцька, досліджуючи англійську романистику другої половини ХХ ст., її жанрові домінанти, наголошує на тому, що в 1960-70-і роки література Великобританії переживала своєрідну кризу, викликану якраз пошуками національно-культурної ідентичності в нових умовах. Праці англійських літературознавців переконують, що поряд із явищами транскulturності й мультикультуралізму, викликаних впливом великої кількості митців-емігрантів, спостерігається рух значної кількості романістів до національних «основ», які вони знаходять у вікторіанській добі [3, с. 61–70]. Це стосується орієнтації як на ідеологію, світогляд вікторіанства, так і на продовження, трансформацію традиційних жанрових матриць роману.

До цього можна додати, що українські постмодерністи теж часто акцентують увагу на національній своєрідності й витоках власної творчості, вбачаючи її, зокрема, у традиціях українського бароко («Україна ж – це країна бароко» [2, с. 194]) і футуризму. Напрошується висновок, що постмодерністська література не тільки часто характеризується національною своєрідністю, неповторністю, але й зосередженістю на проблемах національно-етнічної ідентичності, опозиції Я/моя і чужі нації, позиціонування себе у світі як представника конкретної нації. Не оминає цих проблем, як можна побачити з попередніх сторінок, і постмодерністська, постструктуралістська й, особливо, постколоніальна теорія. Тим більше важливим є залучати етнічно-національний дискурс для інтерпретації творів ХХ ст., автори яких мали свідому настанову на відтворення регіонально-культурної неповторності, окремого цілісного культурного локусу. Саме до таких авторів можна зарахувати Івана Чендея та багатьох інших закарпатських письменників.

Етнічно-національні чинники є багатограними, але якщо сприйняти їх у дусі сучасних теорій як окремі й одночасно взаємопов'язані тексти, то стає зрозумілим зближення і навіть отождолення нації з культурою. «[...] у новітніх філософських (та й соціологічних) західних до-

слідженнях нації смисловий наголос зроблено якраз на її культурних вимірах» [7, с. 41].

Водночас постає питання про кореляцію між поняттями етносу й національності. Переважно їх розрізняють, але не проводять поміж ними чіткої межі. Якщо говорити про культурні сутності етнічних груп і націй, то саме перші з них готують основи для других у формі міфології, традицій, особливостей культурного кодифікування тощо. Ентоні Сміт вважає їх культурними ресурсами етнічних спільнот, які переходять до національностей і отримують у них розвиток. «Національне існування можна вважати за спеціалізований розвиток етнічної належності, а конкретні нації – за територіалізований і політизований розвиток етніє» [10, с. 55]. Отже, культура єднає етноси й національність, відмінність же полягає у тому, що нації, крім культурного, отримують ще й політичний вимір, проте культура відіграє і в національному бутті провідну роль.

Кожна нація, котра претендує на повноцінне функціонування, повинна відбутися не тільки політично (мати власну повноцінну державу чи хоч би фактичну, а не формальну автономію), але й культурно, таким чином утверджуючись серед інших націй. «Водночас культура є виявом сукупної дії нації, і в цьому сенсі старша і суверенніша за державу. Адже держава – сама плід певної культури [...] в усьому своєму обсязі вона (культура. – В.Б.) безмежно ширша за сферу функціонування держави» [5, с. 32]. Чим культура цілісніша й унікальніша, тим міцніша національна спільнота, і навпаки. «[...] кожна культура цінна своєю унікальністю, а не масштабами. В еманіпації нації (та її мови) культура – далеко не «вторинний» чинник. Вона і збудує цей процес, і вивершує його. Культура – основний виразник творчої потенції етносу та основна мета історичного розвитку. Тож генерування культури й поглиблення культурної самосвідомості – чи не найважливіше у самоствердженні нації, в національному відродженні» [4, с. 794]. Отже, культура (а значить, і література) визначається, формується етносом і нацією й одночасно визначає і формує націю.

Етнічно-національний менталітет, його складники знаходять безпосередній і опосередкований вияв у національній мові, її діалектах на різних рівнях, водночас мова формує національне світовідчуття, мислення, психотипи тощо. «Лексика, граматики і синтаксис – не просто відображення культури людей, що користуються мовою. Вони творять цю культуру в процесі свого функціонування, розкриваючи поняття вірувань і цінностей культури».

Отже, самі лише зображально-виражальні засоби забезпечують мистецтву слова нерозривний зв'язок із національною матеріально-духовною культурою. Такий зв'язок літератури, культури (через мову) з національною свідомістю і буттям можна інколи чітко встановити, ще частіше про нього можна здогадуватися, або й узагалі вже неможливо його відчитати. Це не означає, що його в такому разі не існує. Відомі лінгвісти Д. Добровольський та Е. Пірайнен доводять, що мовні символи завжди мали відповідники в культурних національних кодах. І якщо їх не «бачимо» зараз, то вони обов'язково були в минулому.

Формою «прориву до автентичного розуміння» постають способи символізації, особливості національного мовно-культурного кодування. «[...] прикметні особливості культури залежать насамперед від особливостей **використання символів** [...]» [6, с. 9]. Лінгвальна символіка, сутність її формування є дуже важливими для нашого дослідження, бо виокремлюють членів спільноти серед просто знавців тієї чи тієї мови, об'єднують їх до «[...] **середовища комунікантів, які є водночас живими чинними суб'єктами і розуміють** одне одного завдяки спільному досвіді **номінації** [...] а також завдяки **зануреності у спільний світ символів, світ символічної взаємодії**... Цей світ незбагненний для тих, що навіть і непогано “знають” мову, але ще не втаємничені у відповідну культуру, цебто не залучені (бодай почасти) у повсякдення соціуму, у способи його життєдіяльності (зокрема комунікативної діяльності), у сам сенс міжсуб'єктних стосунків» [6, с. 13].

«У комунікативній діяльності, – як гадає Ю. Габермас, – кожен учасник навзаєм раціонально мотивує один одного, аби діяти вкупі, а відповідні вербальні акти передбачають на ґрунті невербальних зусиль (соціокультурних і психокультурних) відповідні дії, які притаманні усій людській життєдіяльності в її конкретних етнологічних вимірах» [6, с. 9]. Витворюється надзвичайно складна система взаємин між неповторними індивідами, Іншими, які водночас належать до певних етнічно-національних спільнот, «занурені» в їх мовно-культурне середовище, залежні від нього у світосприйнятті й діяльності. Поряд із міжособистісними зв'язками, відповідно, функціонують стосунки між різного рівня спільнотами, а в результаті витворюється єдиний загальнолюдський комунікативний простір. У дисертації основна увага приділятиметься етно-ментальному прочитанню творчості Івана Чендея, на що вказує вже тема роботи, але особистісний і гуманістичний дискурси, як нерозривно пов'язані з таким прочитанням, теж будуть постійно корелювати з національним дискурсом.

Особистісний, національний і гуманістичний (загальнолюдський) дискурси виявляються взаємопов'язаними, корелюють між собою. Літературні тексти стають цікавими для читача через творення неповторного світу – особистого чи етнічного, – який приваблює відмінністю, але містить і чимало спільного. Без спільної основи комунікація неможлива, зокрема і в літературі, про що йдеться ще в О. Потєбні. На думку відомого мовознавця і літературознавця, «твори далеких епох не сприймаються сучасними читачами часто не тому, що вони естетично недосконалі, а тому що втрапився зв'язок між автором і читачами. Сприйняття змісту твору і спільність між читачем і автором перебувають у прямій залежності від спільності їх духовно-практичного досвіду. Особистісний дискурс умовно уособлює відмінність, неповторність (умовно, бо він теж неможливий без спільності), гуманістичний, загальнолюдський – спільність. Проміжною ланкою між ними перебуває «духовно-практичний досвід», який формує етнічно-національний дискурс і поєднує в собі спільне та своєрідне. Проводити чітку межу між цими дискурсами не

варто, бо важко чи й неможливо знайти зв'язки між індивідуальним і загальним словом, хоча вже йшлося про те, що такі зв'язки обов'язково були, тільки з часом «затерлися», зберігаються на підсвідомому чи несвідомому рівні. Особливо це стосується національно-етнічного дискурсу, який через «затертість» зв'язків між індивідуальним і загальним інколи випадає з поля зору дослідників, котрі зосереджуються на синтезі неповторності індивідуального з загальнолюдськими спільними значеннями і цінностями.

Твори надаються для прочитання через призму національно-етнічного дискурсу більшою чи меншою мірою, можна говорити про його домінування чи слабкий вияв, але система матеріально-духовних рівнів національного буття обов'язково пронизує літературні тексти. В цьому плані показова еволюція поглядів Юрія Шевельова-Шереха. В 40-х роках минулого століття він дуже переймався небезпекою втрати національної неповторності української літератури, нівеляційних потужних впливів на неї російської, західно-європейських і північноамериканської культур, космополітичних ідей, тому активно пропагував так званий національно-органічний стиль. Через півтора десятка років він прийшов до переконання, що етнічні основи особистості, зокрема літератора, настільки потужні, що в жодному разі митець не уникне їх, його твори так чи так будуть позначені національною неповторністю.

Розмежовувати форми ідентичності не варто, бо вони тісно переплетені, взаємопов'язані, визначають одне одного, заперечуючи «наївне уявлення про існування якоїсь так званої «матеріальної культури» на протигагу духовній – це тільки за давня фікція» [6, с. 295]. Отже, навіть географія, клімат, побут, засоби виробництва, рід занять, фінансово-економічні особливості неминуче знаходять відображення у творчості того чи того митця. Зв'язок письменника, його творчості з національністю, тобто національною культурою, є іманентним, але це не означає, що він обов'язково виявляється у прямому називанні прикмет етнічного буття, відтворенні відповідних процесів і т.п. Найчастіше це «зв'язок, який не декларується відверто, а яким непомітно, але всеохоплююче пройнято атмосферу кожного його твору та типи особистостей їхніх персонажів» [8, с. 256], тому треба вміти його тонко відчитати, не зруйнувавши структури твору. Проте з метою якомога повнішого виконання поставлених завдань у роботі, не забуваючи про потребу зазначеного відчитання, доведеться умовно розглядати відокремлено матеріальний та ідеалістично-духовний рівні етно-національної культури у творчості І. Чендея, з постійним наголошуванням на їх взаємозв'язку й умовності розмежування.

Дуже важливим, особливо у ХХ ст., є питання самовизначення етносу чи нації, ким себе вважають самі мешканці тих чи тих теренів, а не науковці. Частина русинів Закарпаття в різні часи визнавали себе чи то частиною угорців, чи то словаків. Проте більшість закарпатців протягом усього ХХ ст. (а отже, і раніше) не забували про своє українське коріння, постійно прагнули возз'єднання з Великою Україною. Особливо потужним таке самоусвідомлення слов'ян-закарпатців стає напере-

додні і в період Карпатської України, про що свідчили результати виборів. Ще одним офіційним документальним підтвердженням домінування думки, що мешканці Закарпаття дотримуються української самоідентифікації, стали результати перепису 2001 року, коли русинами назвали себе 10183 (0,8%) мешканців області, українцями – 1010127 (80,5% від загальної кількості населення області), тобто у сто разів більше порівняно з русинами. Якщо йдеться про художню літературу, мистецтво, то кожен митець так само для себе визначає національно-етнічну приналежність, і можемо констатувати, що абсолютна більшість закарпатських літераторів-русинів уважали себе частиною української нації, хоча зосереджувалися на відтворенні буття рідного закарпатського етносу в його неповторності й культурній цілісності, час від часу зазначаючи їх споконвічну спорідненість із українством. Це стосується і творчості Івана Михайловича Чендея (1922-2005).

Замкнутість, автентичність і оригінальність, натуральний спосіб господарювання русинів Закарпаття породжують відповідну зосередженість місцевих письменників ХІХ–ХХ ст. на обмежених просторових і культурних теренах. Олекса Мишанич та інші дослідники літератури Закарпаття постійно зазначали, що закоріненість у закарпатське буття, етнічно-культурний світ визначали особливості творчості Федора Потушняка, Луки Дем'яна, Михайла Томчанія, Юлія Боршопа-Кум'ятського, Олександра Маркуша, Василя Гренджі-Донського, Юрія Мейгеша, Юрія Керекеша, Петра Скунца та ін. Значна частина з них брала активну участь у створенні та функціонуванні Карпатської України як держави, через півстоліття – в утвердженні загальноукраїнської державності.

Серед цих літераторів фігурою чи не першої величини постає Іван Чендей. «І. Чендей разом із своїми старшими побратимами по перу – О. Маркушем, Л. Дем'яном, Й. Жупаном, Ф. Потушняком, М. Томчанієм – створили закарпатську школу новелістів, про яку сказано чимало добрих слів...». До продовжувачів традицій закарпатської «школи», базованої на культурній автентичності й багатстві традицій, їх гуманістичного загальнолюдського звучання, можна також додати сучасних Петра Мідянку і Мирослава Дочинця, творчість яких уже позначена абсорбуванням культурних здобутків близьких і далеких народів, однак закарпатська етнічно-культурна автентика домінує – до зосередженості на вузьких просторових локусах (село Широкий Луг із околицями у першого, Мукачево й околиці – у другого), маловідомих діячах і пам'ятках місцевої культури, їх прямому і прихованому цитуванні, до насичення текстів діалектизмами, частих етнографічно-фольклорних ремінісценцій тощо.

Висновки і пропозиції. Зосередженість закарпатських письменників минулого і сучасності на вузькому просторовому локусі, замкнутість у цілісному світі етнічної культури не була одноманітною. Одні не виходили за межі цього світу ні просторово, ні культурно, інші сприймали його як перехрестя різних культур із різних куточків Європи, тобто сприймали Закарпаття як транскультурний і мультикультурний регіон, в якому, однак, русини вирізнялися власною

багатою і самодостатньою культурою. Але кожен із письменників репрезентував русинську, верховинську культуру як неповторну, суттєво відмінну від інших, закорінену в прадавні витоки, тисячолітню автентичну, що робить її особливо цінною для творення загальноукраїнської, загальноєвропейської та загальносвітової мультикультуральності та визначає неповторність

і цінність закарпатської літератури, творчості найвизначніших її представників, до яких насамперед належить й І. Чендей. З іншого боку, індивідуальна неповторність, значимість творчого світу Івана Чендея, її загальнолюдське звучання передусім визначається домінуванням етнічно-національних первнів у його літературних текстах.

Список літератури:

1. Андрусів С. Ім'я гелленів. Про національний характер українців. *Дзвін*. 1993. № 10–12. С. 108–122.
2. Андрухович Ю. Листи в Україну. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. 2013. 240 с.
3. Висоцька С. Становлення жанрової домінанти англійського роману другої половини ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Луганський нац. унів. ім Тараса Шевченка. Луганськ, 2015. 181 с.
4. Дзюба І. «Бо то не просто мова, звуки...». З криниці літ. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 789–833.
5. Дзюба І. До концепції розвитку української культури. Київ : Фор, 1998. 373 с.
6. Кісь Р. Мова, думка і культурна діяльність: від Олександра Потебні до теорії мовного релятивізму. Львів : Літопис, 2002. 304 с.
7. Лисий І. Національно-культурна ідентичність філософії: сім наближень до теми. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 180 с.
8. Овчаренко Н.Ф. Парадигма пам'яті: канадський дискурс: (творч. портр. Тімоті Ірвінга Фредеріка Фіндлі). Київ : Ін Юре, 2011. 259 с.
9. Сенік Л. Національна ідентичність української літератури в умовах тоталітаризму: 30-ті роки і пізніше (проблема літературної опозиції). *Літературознавство : матеріали III Конгресу Міжнародної асоціації українців*. Київ : АТ «Обереги», 1996. С. 42–47.
10. Сміт Е. Культурні основи націй: Ієрархія, заповіт і республіка. Київ : Темпора, 2010. 311 с.

References:

1. Andrusiv, S. (1993). Imia helleniv. Pro natsionalnyi kharakter ukrainsiv [The name of the Hellenes. About the national character of Ukrainians]. *Bell*, no. 10–12, pp. 108–122. (in Ukrainian)
2. Andrukhovych Yu. (2013). *Lysty v Ukrainu* [Letters to Ukraine]. Kyiv: A-BA-BA-GA-LA-MA-GA, 240 p. (in Ukrainian)
3. Vysotska, S. (2015). *Stanovlennia zhanrovoi dominanty anhlitskoho romanu druhoi polovyny XX stolittia* [Becoming a genre dominant in the English novel of the second half of the twentieth century] (Ph. Tesis). Luhansk: Luhanskyi nats. univ. im Tarasa Shevchenka, 181 p. (in Ukrainian)
4. Dziuba, I. (2006). «Bo to ne prosto mova, zvuky...». *Z krynitsi lit* [«Because it's not just language, sounds ...». From a literature source]. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademii», pp. 789–833. (in Ukrainian)
5. Dziuba, I. (1998). *Do kontseptsii rozvytku ukrainskoi kultury* [Towards a concept of development of Ukrainian culture]. Kyiv: Fora, 373 p. (in Ukrainian)
6. Kis, R. (2002). *Mova, dumka i kulturna diialnist: vid Oleksandra Potebni do teorii movnoho reliatyvizmu* [Language, Thought and Cultural Activity: From Alexander Potebny to the Theory of Linguistic Relativism]. Lviv: Litopys, 304 p. (in Ukrainian)
7. Lysyi, I. (2013). *Natsionalno-kulturna identychnist filosofii: sim nablyzhen do temy* [National-cultural identity of philosophy: seven approximations to the topic]. Kyiv: Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademii», 180 p. (in Ukrainian)
8. Ovcharenko, N.F. (2011). *Paradyhma pamiati: kanadskiy dyskurs : (tvorch. portr. Timoti Irvinha Frederika Findli)* [Memory Paradigm: Canadian Discourse: (creative by Timothy Irving's portrayal of Frederick Findley)]. Kyiv: In Yure, 259 p. (in Ukrainian)
9. Senyk, L. (1996). *Natsionalna identychnist ukrainskoi literatury v umovakh totalitaryzmu: 30-ti roky i piznishe (problema literaturnoi opozytzii)* [National identity of Ukrainian literature in the context of totalitarianism: 30s and later (problem of literary opposition)]. *Literary Studies: materialy III Konhresu Mizhnarodnoi asotsiatsii ukrainstiv*. Kyiv: AT «Oberehy», pp. 42–47. (in Ukrainian)
10. Smit, E. (2010). *Kulturni osnovy natsii: Ierarkhiia, zapovit i respublika* [The cultural foundations of nations: Hierarchy, covenant and republic]. Kyiv: Tempora, 311 p. (in Ukrainian)